

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В БЪЛГАРСКИЯ И СРЪБСКИЯ ПРЕВОД НА КАЛЕНДАРНИТЕ СТИХОВЕ НА ХРИСТОФОР МИТИЛЕНСКИ*

Лора ТАСЕВА (София)

С името на византийския поет-епиграмист от XI в. Христофор Митиленски се свързват няколкостотин двустишия (и тристишия), посветени на светци и празници от неподвижния църковен календар¹. Своето широко разпространение те дължат на факта, че през втората половина на XII в. биват добавени към съответните агнографски текстове на константинополската версия на византийския синкасар². Именно включването им в тази важна богослужебна книга отваря пътя на календарните стихове към южните славяни. Главно чрез нейните два пълни превода от XIV в. — български (нататък *Bg*) и сръбски (нататък *Sr*) — ямбичните дустишия (или тристишия) стават част от църковната словесност и книжнината на *Slavia orthodoxa*³. Познати са също и частични преводи на календарни двустишия: а) отделни двустишия присъстват в служебни минеи, разширени с проложни жития⁴; б) в някои версии на триодните синаксари са прибавени стихове за съответния празник — или заимствани от българския превод на Стишия пролог, или новопреведени⁵.

* Статията е възникнала в рамките на съвместен проект на Института за балканистика с Център по тракология при БАН и Института за византоложки изследвания при САНУ „Балканите като световен кръстопът: контакти и обмен“.

¹ За календарните стихове изобщо: Darrouzès 1958, а по-конкретно за ямбическия календар на Христофор Митиленски: Follieri 1959.

² Скоморохова-Вентурина 2003: 459.

³ Сергий 1901; Яцимирский 1916, 1921; Moširi 1959; Симић 1974; Богдановић 1975; Кожухаров 1977; Петков 2000; Скоморохова-Вентурина 2003.

⁴ Симић 1974; Тасева 2006.

⁵ Taseva 2009.

Поезията е изпитание за всеки преводач, независимо от епохата, в която той твори. Преди всичко защото трябва да бъде предадена не само съдържателната страна на изходния текст, но и неговата поетична образност, ритмика, звукопис. За да се оцени делото на южнославянските преводачи на календарните стихове, трябва то да бъде поставено в съответния литературен и книжовноезиков контекст. В езиков план, четиринадесетото столетие се характеризира с утвърдена книжовна норма, в чиято няколковековна обработка активна роля са играли преводите от гръцки на старобългарски. След 5–6 вековно усъвършенстване книжовният език на сърби и българи разполага с широк набор от разработени под гръцко влияние езикови средства, улесняващи формалното доближаване на славянския текст до неговия византийски образец. При това външното сходство се превръща във все по-важна характеристика на преводния продукт (разбира се без пренебрегване на смисловата точност)⁶. В литературен план обаче преводната традиция до XIV в. не осигурява необходимия опит за рецепция на литературна форма като календарните двустийшия. В жанров аспект дидактичните епиграми на Христофор Митиленски нямат аналог в превежданите преди тях богослужебни поетически текстове, защото, макар да е обемен и разнообразен, целият дотогавашен византийски репертоар се отнася към песенната поезия. Дори тропарите, които до VI в. са принадлежали към декламативния жанр, в епохата на византийско-славянските книжовни контакти отдавна са се превърнали в песнопения. Така първата среща на балканските славяни с декламационната поезия се осъществява чрез календарните стихове. Техен важен жанров белег, от една страна, е силабичната им структура, основана на античен метрически модел. Изградени са от два стиха в ямбически триметър, в които образно се описва подвигът на светеца или същината на празника. Понякога се добавя и трети стих, съобщаващ датата на паметта. Досега няма специални проучвания по въпроса, но впечатлението от беглия преглед и на двата превода е, че ритмиката на оригинала не се възпроизвежда. От друга страна, поетиката и образността в календарните стихове също се отличават съществено от тези в песенните жанрове на византийската църковна поезия. Допълнително изпитание за преводачите създават множеството игрословия и антични алозии — първите заради ограниченията на езиковата асиметрия, а вторите заради ограниченията на културния кръгзор на средновековния славянски книжовник. Добра илюстрация за тези трудности въз основа на българския превод дават няколко публикации от последното десетилетие. Най-богат материал съдържа критичният апарат към изданието на стиховете от българския превод,

⁶ Литературата по въпроса е много богата. Виж напр. обобщителните работи на Trost 1978; Минчева 1978; Мострова 1987; Мострова 2004.

реализирано от италиански научен екип⁷. Ценни наблюдения върху преводаческата техника споделят Г. Петков⁸ и Л. Скоморохова-Вентурини⁹, а семантично организиращата роля на името на светеца в календарните двустичия бе разисквана от М. Спасова в непубликуван доклад¹⁰. Най-общо изследователите са единни в заключението, че българският преводач невинаги успява да предаде поетически натоварените елементи на оригиналния текст. Сръбският превод на календарните двустичия все още не е проучван от такъв ракурс. Понеже съпоставката е един от най-обективните методи за оценка, би било добре преводаческата техника в двата корпуса да се изследва занапред паралелно, за да се открие специфичното и общото в изкуството на българския и сръбския книжовник (или книжовници, доколкото поради обемността на текста византийският стишен синаксар едва ли е бил преведен от едно лице).

Възможни са множество различни езикови критерии за сравняване и оценка на двата южнославянски превода на календарните двустичия. В настоящия доклад ще се спра на един от тях, а именно на словообразователните средства, с които си служат книжовниците, за да предадат морфемната структура на гръцките префиксални деривати и композита (двукоренни думи). Ще се постарая да поставя фактите в контекста на други преводни съчинения, за да обективизирам направените наблюдения. Те се основават на материала от два месеца — март и май, т.е. анализана е 1/6 от целия текстов обем на двете версии. За българския превод се съди по изданието на Г. Петков и М. Спасова¹¹, където текстовете за лятното полугодие са възпроизведени главно по най-стария български препис *Зограф* 80 от 1345—1360 г.¹², а липсващите места са допълнени по сръбския *НБКМ* 1040 от 1345—1356 г.¹³ и руския РГБ, *ф. 304, № 715* от 1429 г.¹⁴ Данните за сръбския превод са почерпани от пазения в Държавната библиотека в Берлин ръкопис *Wuk* 29 от края на XIV началото на XV в.

⁷ Cresci, Skomorochova-Venturini 1999; Cresci, Delponte, Skomorochova-Venturini 2002.

⁸ Петков 2000: 59—88.

⁹ Скоморохова-Вентурини 2003.

¹⁰ Докладът на тема „Семантиката на антропонимите — организационен център на образността в стиховете от Стишния пролог“ бе изнесен на международната научна конференция „Светци и свети места на Балканите“ през юни 2012 г. в София.

¹¹ Петков, Спасова 2012 и 2013.

¹² Райков и др. 1994: 64.

¹³ Стоянов, Кодов 1964: 253.

¹⁴ Жуковская 1982: 106—112.

и края на XV в.¹⁵ (използван по фотокопия), а отделни пропуски са допълнени по бележки от работата ми през 2009 г. de visu с *UB Pc. 17* (Тор. 12)¹⁶ от 1360—1370 г. и *МСПЦ № 149* (Крушедол D. V 15)¹⁷ от XVI в. За гръцкия текст използвам изданието на С. Евстратиадис¹⁸.

А. Гръцки префиксни деривати

В изследвания текстоведем бяха установени 151 произведения чрез префиксация гръцки думи, които имат съответствие поне в единия от двата превода (151 в сръбския и 146 в българския, защото в него има 5 пропуснати думи). Представям обобщени количествени данни за разпределението на техните славянски съответствия заедно с единични примери за илюстрация. Цитирам конкретните словоупотреби без възпроизвеждане на диакритичните знаци и без правописна нормализация. Сигнатурата на примерите се състои от съответния месец плюс изписаните след него с цифри ден и пореден номер на паметта според въведената в изданието на Петков и Спасова последователност.

Най-често се използва формално идентичен корелат, т.е. *префигурана дума* в 122 случая в българския превод и в 131 в сръбския, например:

	gr.	Bg	Sr
май 1.1.	ἀνεῖλον	повишж	оуѣнше
май 24.112.	ἀνεῖλε	погоуѣн	оуѣн
май 29.135.	ἀναψυχῆς	покоѣнол	ѡрадѣкѣн
март 6.36.	εἰσφέρων	приѣдл	п'рѣносѣ
май 8.33.	ἐκστάντα	исѣишюѡ	ѡстоуѣнѣшаз
март 13.64.	ἐκπλεῖ	приѣлоѡ	исп'лоуѣаѣтъ
март 14.67.	ἐκπτύει	оп'лъѡл	изѡ'моѡаѣ
март 16.76.	ἐκδημίαν	ѡхождѣнѣ	п'рѣшьѣткѣнѣ
март 26.132.	κατάστρέφει	разорѣѡѡ	остаѡ'лѣаѣтъ
март 16.73.	προσβάς	ѡандѣ	п'рѣтѣкѣ
март 19.90.	συζυγίην	сѡп'рѡжѡ	сѡп'рѣжѣнѣ
март 2.13.	ύλέστη	подѡѡѡиши	п'рѣт'рѣнѣѡ

Към *непрефигурана дума* и двамата преводачи прибъгват по-рядко — 17 пъти в българския и 16 в сръбския превод, например:

¹⁵ Яцимирский 1921: 396—401; Matthes 1990: 36—37.

¹⁶ Богдановић 1975: 64.

¹⁷ Петковић 1914: 78.

¹⁸ Евстратиадис 1960.

	гр.	Вг	Сг
март 3.18.	ἄπεισιν	идетъ	въсхедитъ
март 8.42.	διαγλύφω	пишл	написоуѣ
март 29.143.	ἐνδέοντα	трьквѣща	хотѣща
март 27.137.	ἐξουσιάζων	владицъ	овладѣн
май 6.22.	ἐκδημίαν	шесткна	нехотѣнѣ
май 1.5.	ἐκκρεμάμενον	повѣшнь	висѣщаго
май 25.118.	ἐκχάνων	ѡгрѣши	згноуѣ

По изключение се появява *двукоренен славянки корелат* – само на три места в българския и на две в сръбския превод:

	гр.	Вг	Сг
май 18.83.	διαρρέοντος	лимохедѣщаго	лимотѣкоущаго
март 3.17.	παραίτια	паче вины	ходатаи
март 30.148.	πρόεδρος	прѣвосѣдалиникъ	прѣстатѣль
май 30.142.	συμπλέων	съплатъ са	единодѣшкеткоусть

Употребата на *словосъчетания* също има много ограничена честота – 4 случая в българския превод и два в сръбския:

	гр.	Вг	Сг
март 27.137.	συντελευτᾶ	коунио оуирѣста	скончавает се
май 16.75.	ἐκλιπὼν	изостакаъ	ѡишъ ѡ
май 24.112.	συγκατακτείνουσιν	съ илии же повинни вышл	съ илии же съоукивають

От прегледа се вижда, че няма съществени различия между двата превода по отношение на количествената тъждественост с оригинала на морфемно равнище. Съвсем слабо изразена е тенденцията в българския превод по-често да се използват формално неидентични корелати: непрефигурани думи, композита или словосъчетания.

Ако поставим тези данни в контекста на установеното за други преводи, ще можем да оценим по-обективно фактите. Затова като съпоставителна база привлякох няколко превода от старобългарската епоха, редакции на старобългарски преводи от XIV в. и новопреведени

текстове през XIV в.¹⁹ Количествените показатели са представени в следната таблица:

текст (брой изследвани лексеми)	префиг.	двукор.	непрефиг.	словосъч.
<i>Исай-парим.</i> (342)	84,5%	0,3%	13,7%	1,5%
<i>Исай-тълк.</i> (640)	84,4%	—	12,5%	3,1%
<i>Норов пс.</i> (531)	87,3%	0,8%	11,7%	0,2%
<i>Том. пс.</i> (538)	93,3%	0,7%	5,6%	0,4%
<i>Рил. св.</i> (510)	91,1%	—	7,5%	1,4%
<i>Дионтра</i> (176)	77,5%	—	18,7%	3,8%
<i>Гр. сш. А</i> (515)	90,1%	—	9,5%	0,4%
<i>Гр. сш. Т</i> (572)	87,6%	0,5%	11,4%	0,5%
<i>Гр. сш. С</i> (516)	85,1%	1,0%	12,4%	1,5%
<i>Гр. сш. D</i> (515)	81,2%	0,2%	16,3%	2,3%
<i>Стих. Вг</i> (146)	83,6%	2,1%	11,6%	2,7%
<i>Стих. Sr</i> (151)	86,8%	1,3%	10,6%	1,3%

Сред преводите от XIV в. сръбските календарни стихове заемат приблизително средна позиция по количествена идентичност на морфемно равнище. В българските се регистрира по-голяма структурна независимост от гръцките модели. Те се доближават до формално свободния сръбски превод на триодните синаксари *D*, но все пак не са толкова независими, колкото българския превод на *Дионтра* на Филип Монотроп. По употребата на непрефигирани съответствия и двата превода на стиховете са в рамките на обичайното за XIV в., но склонността им (особено на българския превод) към двукоренни съответствия един по своята същност книжен модел — е доста по-изразена, отколкото във всички други текстове.

Следващият логичен въпрос е дали в единия или и в двата превода има тенденция към постоянни славянски съответствия за дадени гръцки представки, каквато се забелязва при други текстове. Най-чести устой-

¹⁹ Използвам публикувани по-рано наблюдения (Тасева 2000), като за нагледност давам само процентното присъствие на съответния модел. Полезни наблюдения, подкрепени със статистически данни за дистрибуцията на префиксите в 12 старобългарски оригинали и преводни текстове, изнася Т. Илиева (Илиева 2013: 92–115). Те са изработени обаче с други цели, по различни критерии и методика, при която честотата на употреба е изчислена на ниво леми, а не словоупотреби. Затова, за съжаление, те не могат да бъдат привлечени в настоящото проучване.

чиви корелати са ἀνα- > във-, ἐκ-/ἐξ- > из- (в Йоан-Екзарховото Богословие и във версии А, Т и С на триодните синаксари) и про- > прѣ- (в Йоан-Екзарховото Богословие и в превод D на триодните синаксари). Има обаче и текстове с други предпочитания — за гр. ἐξ- редовно се използва сл. от- в превод D на триодните синаксари, а срещу гр. про- стои обикновено сл. прѣд- във версии А, Т и С на същата сбирка²⁰. Данните от стиховете за месеците март и май не са много категорични, но все пак може да се изтъкнат известни доминиращи съответствия, които обаче обикновено засягат не само представката, а нейна комбинация с определен корен. Така например гръцката представка δυσ- се предава последователно със зълъ- в българския, но с ны- в сръбския превод, като наличните примери засягат само производни от корен σεβ-:

	гр.	Bg	Sr
март 5.27.	δυσσεβειαν	злѡчѣтнѣы	нечѣстѣа
март 10.49.	δυσσεβῶν	злѡчѣстнѣы	нѣчѣстнѣкѣи
май 10.42.	δυσσεβεῖς	злѡчѣстнѣыы	нѣчѣтнѣнѣы
май 11.45.	δυσσεβεῖς	злѡчѣстнѣкѣи	нѣчѣстнѣкѣи

Префиксът ἀλο- се предава винаги с във- в българския превод, а с от- в сръбския, когато участва в глагола ἀλέρχομαι, но не и когато е съчетан с други корени:

	гр.	Bg	Sr
март 18.87.	ἀπῆλθον	въвзыдошѣ	отидоше
май 13.54.	ἀπῆλθεν	въвзыде	отиде
май 16.69.	ἀπῆλθες	въвзыде	отиде
май 1.4.	ἀπέπτη	прѣклатѣ	прѣстакѣи се

И в двата превода, както и изобщо в славянската средновековна книжина, преобладаващото съответствие за гр. συν-, изразяващ съвместност или синхронност на действието, е славянското съ-, което по принцип покрива и други семантични полета. За означаване на споделени действия префиксът съ- се конкурира с други лексикални средства. При това те са предпочитани при мотивиращи основи със значение на умиране, погубване, напускане на живота (θνήσκω, τελευῶ, ἐκδημέω, τέμνω κτείνω). В сръбския превод аналитичното средство за предаване на съвместността

²⁰ За Богословието данните са по Илнева 2013: 103, а за триодните синаксари по Taseva 2007: 282–284.

е предлогът съ, докато в българския превод се предпочита наречието коушно.

	<i>гр.</i>	<i>Bg</i>	<i>Sr</i>
март 2.14.	συνθανόντα	съоумръ	оумръша съ
май 21.98.	σύνθανε	съоумръ	оумръ съ
март 27.137.	συντελευτᾶ	коушно оумръета	скоу'чанаест се
май 6.22.	συνεξεδήμει	заедно зашеши	съкзыдоши
май 15.68.	συντηήθητι	съ нии ¹ кушно	съоуе'кчень коуди
		пое'кчнръ вывъ	
май 24.112	συγκατακτείνουσιν	съ ниии же покнии	съ ниии же
		вышк	съоуе'кыкають

Подобно обвързване се констатира и при дериватите на глагола τέμνω, образувани с префикса ἐκ-. В българския превод се използват производни от основа пое'кк- или ете'кк-, а в сръбския от оуе'кк-:

	<i>гр.</i>	<i>Bg</i>	<i>Sr</i>
май 19.88.	ἐκτετμημένοι	пое'кчиии	зе'ккновен'иии
май 7.26.	ἐκτμηθείς	ѡе'ккошк	оуе'ккновень вы ¹
май 19.88.	ἐκτμηθείς	пое'кчнръ	оуе'кк'новень
май 22.101.	ἐκτομή	пое'кчииг	оуе'кчннннн
май 14.59.	ἐκτομήν	ѡе'кчннннн	оуе'кк'новеннн ²

Б. Композита

Двукоренните гръцки думи в изследвания текстове масив, които имат съответствия в поне един от двата превода, са общо 70. Една от тях остава непреведена в сръбския текст. Разпределението на славянските корелати според формалния им строеж изглежда така.

Преобладават структурно идентичните славянски корелати, т.е. *двукоренните думи* 57 случая в българския и 51 в сръбския превод:

	<i>гр.</i>	<i>Bg</i>	<i>Sr</i>
март 11.56.	τρισολβίου	триславнааго	трыѡлѡжн'иѡи
март 19.93.	ἀνταδελφῶ	самоурауцеауъ	самоурауѡлѡ
март 26.32.	εὐανδρίας	ѡл'оуѡлѡжкетвино	ѡл'оуѡлѡу'жъсеткоу
май 2.8.	λευκερύθρου	ѡ'клоустроуааго	ѡ'клоуааго'р'иине
май 16.71.	ὁμοφρόνως	единоѡлѡдръно	ѡдѡнолѡу'дрннннцѡ

Гръцките композита се предават чрез *словосъчетания* 22 пъти в българския и 21 пъти в сръбския превод:

	гр.	Вг	Сг
март 22.115.	λαοπλάνοι	людѣ прѣлестници	людѣ льстѣци
март 7.37.	δεισιδαιμόνων	зловѣщѣщихъ сѧ	сложѣщихъ вѣсоль
март 11.55.	Χριστομύστη	христанинѣи	христѣль танинколь
март 21.108.	σμιρναλόην	смирноу съ аловель	смир'ноу
март 9.48.	πατρομητροτεκνία	лѣти и ѿць с чады	ѿчѣматеречднѧ
май 9.35.	υιομητρίαν	снѡжтроеиѣ	снѡвѣст'во матер'ше
май 25.116.	περνοτήρην	паты зрѣцаго	петрозрѣла
май 30.143.	βυστέλικτον	кожѧ ѿвнѣта	въ кожѧ завнѣта

Най-рядко се използват *еднокоренни думи*, при това обикновено те са с префикси 8 случая в българския и 12 в сръбския превод:

	гр.	Вг	Сг
март 6.33.	εὐφράνθη	възвеселил сѧ	възвѣлил' се
март 13.62.	εὐανδρίας	добролюж'ства	доб'лестивно
март 7.37.	δεισιδαίμονος	зловѣщѣиѣи сѧ	вѣсольскѣиѣ
март 6.30.	εὐζωνος	располсанъ !	влѡпошскѣиѣ

Представените факти свидетелстват за малко по-висока честота на поморфемните корелати в българския, отколкото в сръбския превод, който е склонен в повече случаи да пренебрегне словообразователния модел от оригинала. Ако ги разгледаме в контекста на други преводи²¹, извлечените данни ще ни насочат и към някои интересни отношения.

²¹ И тук използвам публикувани по-рано статистики (Тасева 2000; Taseva 2007), към които добавям своите наблюдения върху превода на 4 антилатински слова (по две от Григорий Палама и Варлаам Калабрийски), съхранени в ръкопис Дечани 88 от XIV в. Те са направени въз основа на двуезичните словоуказатели към тези текстове, над които през 2012–2013 г. работихме с проф. Я. Какридис и д-р Р. фон Валденфелс от Бернския университет в рамките на проект "Die kirchenslavische Übersetzung der Werke von Gregorios Palamas und Barlaam von Kalabrien", финансиран от Швейцарския национален фонд (№ 100012–129571).

текст (брой изследвани лексеми)	дву-коренни	едно-коренни	слово-съчетания
<i>Исай-парим.</i> (61)	26,2%	57,4%	16,4%
<i>Исай-тълк.</i> (99)	22,2%	52,5%	25,3%
<i>Норов пс.</i> (75)	48,0%	52,0%	—
<i>Том. пс.</i> (78)	46,1%	51,3%	2,6%
<i>Рил. св.</i> (36)	41,7%	44,4%	13,9%
<i>Диоптра</i> (52)	53,9%	34,6%	11,5%
<i>Гр. син. А</i> (92)	78,3%	21,7%	—
<i>Гр. син. Т</i> (114)	67,6%	25,4%	7,0%
<i>Гр. син. С</i> (109)	78,9%	17,4%	3,7%
<i>Гр. син. D</i> (104)	53,8%	33,7%	12,5%
<i>Дечани</i> (411)	74,2%	18,5%	7,3%
<i>Стих. Вг</i> (87)	65,5%	9,2%	25,3%
<i>Стих. Sr</i> (84)	60,7%	14,3%	25,0%

По отношение на двукоренните съответствия и двете версии на стиховете се вметват в обичайните за преводите от XIV в. параметри: българският се доближава най-вече до търновската редакция на триодните синаксари, а сръбският — до сръбския превод D на същата сбирка и българския на Диоптратата, който като цяло се характеризира с по-голяма формална свобода. Прави впечатление, че по замяната на гръцките композита с еднокоренни славянски думи двата превода на календарните стихове стоят доста изолирано спрямо контролните източници. Не само българската версия с нейните 9,2%, но и сръбската с 14,3%, допуска еднокоренните съответствия по-рядко дори от такива последователни в поморфемния превод текстове като С-версията на триодните синаксари (17,4%) и богословските трактати в Дечани 88 (18,5%). За сметка на това другият тип формални отклонения — използването на словосъчетания — е обичайно решение и за двата стихни превода (съответно в по 25,3% и 25% от случаите). А това също ги противопоставя на всички останали наблюдавани текстове с изключение на старобългарската тълковна версия на Книгата на пророк Исай.

Представените дотук статистически наблюдения позволяват да се обобщат, че на словообразователно равнище двата южнославянски превода на календарните двустичия споделят общи тенденции, но имат и някои специфични отлики. Ще конкретизирам заключенията, като се опитам да интерпретирам филологически по-неочакваните от тях:

1) При префиксалните деривати българският и сръбският превод показват различна степен на количествена идентичност с оригинала, но като цяло (с изключение на използването на двукоренни съответствия)

остават в рамките на отклоненията, допускани и в други средновековни преводи.

2) И в двата превода на стиховете не се забелязва категорична тенденция към устойчиви гръцко-славянски префиксални корелати. Доколкото такива все пак съществуват, те засягат не представките по принцип, а определени производни думи. Или казано по друг начин, забелязва се тенденция към ограничаване на вариативността на лексикално равнище, но не и на словообразователно (афиксално) равнище.

3) Заслужава да се помисли какво мотивира специфичната и за двата превода висока честота на аналитичното предаване на гръцките композита (близо една трета от всички случаи), която съвсем не е обичайна за останалата преводна продукция от XIV в. Според мене е възможно тя да се дължи на съзнанието на преводачите, че имат работа с мерена реч. Макар ямбичната стъпка да не се съхранява нито в българската, нито в сръбската версия на календарните стихове, не е изключено книжовниците да са търсили баланс между двустипията по количеството изграждащи ги думи. Това предположение, разбира се, би следвало да се подложи на системна и обективна проверка.

4) На фона на всички контролни текстове в българския превод на стиховете се прибъгва по-често до замяна на гръцки префигирани думи със славянски двукоренни. Струва ми се, че това преводаческо решение може също да е повлияно от осъзнаването на поетичната природа на преведения материал, защото изобилието на композита си остава белег на високия книжовен стил²².

По-нататъшните изследвания върху стила, езика и поетиката на разглежданите два превода биха могли да потвърдят или отхвърлят предложените обяснения за констатираните тенденции.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1975: Богдановић, Д. Две редакције стиховног пролога у рукописној збирци манастира Дечана. In: Упоредна истраживања. Т. 1. Београд, 1975, 37–72.
- Жуковская 1982: Жуковская, Л. О якобы датированных списках Стишного пролога XV в. (Троицкое собрание ГБЛ). — В: История русского языка: памятники XI—XVIII вв. Москва, 1982, 74—121.
- Илиева, Т. Терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на "De fide orthodoxa". София, 2013.
- Кожухаров 1977: Кожухаров, Ст. Старобългарски проложни стихове. — В: Литературна история. Кн. 1. София, 1977, 44—56.

²² Мострова 1993—1994: 309.

- Минчева 1978: Минчева, А. Традиционно-книжна норма и развойни тенденции в синтаксиса на старобългарския литературен език през XIV в. — В: Доклади и статии за VIII международен конгрес на славистите. Езикознание (= Славянска филология 15). София, 1978, 243—254.
- Мострова 1987: Мострова, Т. Тенденции в словообразуването на съществителните имена в българския книжовен език през XIV век. — Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. 2. История на българския език. София, 1987, 174—184.
- Мострова 1993—1994: Мострова, Т. Сложни съществителни имена със суфикс -тъль в паметници от XIV в. — Български език, 1993—1994, № 4, 302—310.
- Мострова 2004: Мострова, Т. Сложни думи в преводи от XIV в. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция в София, 26—28 юни 2003. София, 2004, 397—412.
- Петков 2000: Петков, Г. Стишният пролог в старата българска сръбска и руска литература. Археография, текстология и издание на проложни стихове. Пловдив, 2000.
- Петков, Спасова 2012: Петков, Г., М. Спасова. Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. Т. 7. Пловдив, 2012.
- Петков, Спасова 2013: Петков, Г., М. Спасова. Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. Т. 9. Пловдив, 2013.
- Петковић 1914: Петковић, С. Опис рукописа манастира Крушедола. Сремски Карловци, 1914.
- Райков и др. 1994: Райков, Б., Ст. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов. Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. София, 1994.
- Сергий 1901: архим. Сергий. Полный месяцеслов Востока. Т. 1—3. Владимир, 1901.
- Симић 1974: Симић, П. Структура и редакције словенских минеја. — Богословље, 18, 1974, № 1—2, 74—108.
- Скоморохова-Вентурини 2003: Скоморохова-Вентурини, Л. Двустийния Стишного Пролога. — ТОДРЛ, 53, 2003, 459—469.
- Стоянов, Кодов 1964: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3. София, 1964.
- Тасева 2000: Тасева, Л. Езикът на преводача Закхей: между книжовното наследство и формалистичните тенденции на епохата. *Slavia*, 69, 2000, № 2, 189—210.
- Тасева 2006: Тасева, Л. Параллельные южнославянские переводы Стишного пролога и триодных синаксарей. — *Byzantinoslavica*, 64, 2006, 169—184.

- Яцимирский 1916: Яцимирский, А. И. Мелкие тексты и заметки по старинной славянской и русской литературам. Петроград, 1916. [= Известия ОРЯС 21/1]
- Яцимирский 1921: Яцимирский, А. И. Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек. Т. I. Вена — Берлин — Дрезден — Лейпциг — Мюнхен — Прага — Люблина. Петроград, 1921. [= Сборник ОРЯС 98]
- Cresci, Delponte, Skomorochova Venturini 2002: Cresci, L. R., A. Delponte, L. Skomorochova Venturini. I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monostici di Cristoforo di Mitilene. (Mesi: gennaio, febbraio, marzo, maggio, luglio, agosto). Volume secondo. Torino, 2002.
- Cresci, Skomorochova Venturini 1999: Cresci, L. R., L. Skomorochova Venturini. I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monostici di Cristoforo di Mitilene (Mesi: settembre, ottobre, novembre 1-25, dicembre, gennaio 1-11, aprile). Torino, 1999.
- Darrouzès 1958: Darrouzès, J. Les calendriers Byzantines en vers. Revue des Études Byzantines, 16, 1958, 59-84. [= Mélanges Séverien Salaville]
- Follieri 1959: Follieri, E. Il calendario giambico di Cristoforo di Mitilene secondo i mss. Palat. gr. 383 e Paris. gr. 3041. *Anecta Bollandiana*, 77, 1959, 245-304.
- Matthes 1990: Matthes, E. Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland. Wiesbaden, 1990.
- Mošin 1959: Mošin, V. Slavenska redakcija Prologa Konstantina Mokisijskog u svjetlosti vizantijsko-slavenskih odnosa XII-XIII vijeka. Zbornik Historijskog instituta JAZU, 2, 1959, 17-68.
- Taseva 2007: Taseva, L. Wortbildungstendenzen in den südslavischen Versionen der Synaxarien zum Triodion. — In: *Daгъ slovesny*. Festschrift für Christoph Koch zum 65. Geburtstag. München, 2007, 277-287.
- Taseva 2009: Taseva, L. Die jambischen Verse zu den beweglichen Festen der Grossen Fastenzeit und der Osterzeit in den Sammlungen für gottesdienstlichen Gebrauch. In: *Bibel, Liturgie und Frömmigkeit in der Slavia Byzantina*. Festgabe für Hans Rothe zum 80. Geburtstag. München-Berlin, 2009, 329-344.
- Trost 1978: Trost, Kl. Untersuchungen zur Übersetzungstheorie und -praxis des späteren Kirchenslavischen. Die Abstracta in der Hexaemeronübersetzung des Zagreber Zbornik von 1469. (= *Forum slavicum* 43). München, 1978.
- Εὐστραδιάδης 1960: Εὐστραδιάδης, Σ. Ἀγιολόγιον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθῆναις, 1960.